

Jelmer Brouwer ■

2.1 INLEIDING

In de afgelopen jaren hebben verschillende regeringen het uitzetten van criminele en overlast gevende vreemdelingen zonder verblijfsvergunning aange-merkt als prioriteit binnen het Nederlandse vreemdelingenbeleid.¹ Dit heeft geleid tot een breed pakket aan maatregelen om deze groep waar mogelijk Nederland uit te zetten, bij voorkeur in combinatie met een inreisverbod of ongewenstverklaring zodat zij na hun uitzetting² niet terugkeren naar Nederland.³ Zo is er sinds eind jaren negentig middels het zogeheten VRIS-protocol⁴ ingezet op verdere integratie van de strafrechtelijke en vreemdelingenrechtelijke processen en betere samenwerking tussen de betrokken instanties (Vreemdelingenpolitie, Koninklijke Marechaussee, IND, DJI en DT&V).⁵ Het doel is om in een zo vroeg mogelijk stadium duidelijkheid te verkrijgen over de verblijfsrechtelijke status van een verdachte en na te gaan of er vreemdelingrechtelijke gevolgen worden verbonden aan het strafbare feit.⁶

De toegenomen aandacht voor strafrechtelijk veroordeelde vreemdelingen heeft er onder andere toe geleid dat de Penitentiaire Inrichting (PI) Ter Apel sinds 2012 een specifieke VRIS-inrichting is. In deze PI zitten enkel mannen gedetineerd die een misdrijf hebben begaan en geen rechtmatig verblijf in Nederland hebben. Voor al deze gedetineerden geldt dan ook dat zij in principe niet meer dienen terug te keren in de Nederlandse samenleving. De populatie in deze PI is bijzonder divers en loopt uiteen van buitenlanders die

---

■ J. Brouwer MSc EMA is promovendus bij het Instituut voor Strafrecht en Criminologie van de Universiteit Leiden.

1 Brouwer, Van der Woude & Van der Leun 2017a.

2 In het Engels spreekt men gewoonlijk over *deportation*, maar in het Nederlands roept de term deportatie mijns inziens teveel associaties op met grootschalige verplaatsingen van groepen mensen op basis van politieke gronden. In dit stuk kies ik daarom voor uitzetting, een neutralere en in het Nederlands meer gebruikelijke term.

3 Laagland e.a. 2009.

4 VRIS staat voor Vreemdelingen in de Strafrechtsketen.

5 Zie www.dienstterugkeerenvertrek.nl/VertrekuutNederland/Bijzonderecategorieenvreemdelingen/VRISprotocol/index.aspx.

6 Schoep 2012.

bij aankomst op Schiphol gearresteerd zijn – vaak in verband met drugssmokkel – tot langdurig ingezetene vreemdelingen wiens verblijfsvergunning is ingetrokken als gevolg van een strafrechtelijke veroordeling. Een uitdrukkelijke doelstelling van het samen plaatsen van strafrechtelijk veroordeelde vreemdelingen is ervoor te zorgen dat zij na afloop van hun gevangenisstraf worden uitgezet naar hun land van herkomst of een ander land waar zij wel rechtmatig mogen verblijven.⁷ Het regime in Ter Apel is dan ook aanmerkelijk soberder dan in reguliere PI's, doordat activiteiten gericht op resocialisatie grotendeels ontbreken.⁸

Medewerkers van de Dienst Terugkeer en Vertrek (DT&V) – zogeheten regievoerders – zijn werkzaam in de PI om het daadwerkelijke vertrek van een vreemdeling⁹ te organiseren. Dit kan een relatief eenvoudig proces zijn indien een vreemdeling over een geldig identiteitsbewijs beschikt en zijn land van herkomst bereid is om hem terug te nemen.¹⁰ Wanneer een vreemdeling echter niet in het bezit is van een geldig reisdocument (zoals een paspoort van het land van herkomst) dient de regievoerder een vervangend reisdocument van het betreffende land aan te vragen, een zogeheten laissez-passer. Dit betekent in sommige gevallen dat een vreemdeling gepresenteerd moet worden op de ambassade of het consulaat van het vermoedelijke land van herkomst, zodat vastgesteld kan worden dat de vreemdeling inderdaad onderdaan is van desbetreffend land.¹¹ Op het moment dat het aan het eind van de gevangenisstraf niet gelukt is om de gedetineerde uit te zetten, maar er wel een reële kans is dat dit in de nabije toekomst alsnog lukt, kan de gedetineerde overgeplaatst worden naar vreemdelingebehouding. Indien er geen zicht meer is op uitzetting, dient de vreemdeling in vrijheid gesteld te worden. Hij krijgt dan een aanzegging om Nederland binnen 24 uur te verlaten, maar verdwijnt doorgaans in de illegaliteit.

Het uitzetten van vreemdelingen is regelmatig lastig of zelfs onmogelijk te realiseren. Zo mag een vreemdeling niet worden uitgezet als dit kan leiden tot schending van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM) – in de praktijk gaat het dan meestal om Artikel 3 (Verbod op marteling) of Artikel 8 (Recht op eerbiediging van privé-, familie- en gezinsleven). Daarnaast is de Nederlandse overheid afhankelijk van de bereidheid van het land van herkomst om een onderdaan terug te nemen. Verschillende landen staan

7 Schoep 2013.

8 Boone 2012.

9 Met de term vreemdeling verwijs ik in dit stuk in principe naar niet-Nederlanders die *geen* rechtmatig verblijf in Nederland (meer) hebben. Daarbij moet worden opgemerkt dat een overgroot deel van de 'vreemdelingen' wel rechtmatig in Nederland verblijft, maar deze bijdrage ziet niet op deze laatste groep.

10 Ik gebruik in deze bijlage de hij-vorm omdat er in de PI Ter Apel enkel mannelijke gedetineerde verblijven en al mijn respondenten daardoor ook man waren. Mannen vormen de absolute meerderheid (>95%) van alle strafrechtelijk veroordeelde vreemdelingen.

11 Broeders & Engbersen 2004.

onwelwillend tegenover terugname van een onderdaan, vooral niet als diegene zelf niet wil terugkeren en al geruime tijd in Nederland verblijft.¹² Te denken valt aan de recente weigering van de Marokkaanse autoriteiten om nog langer Marokkaanse onderdanen terug te nemen nadat de Nederlandse regering eenzijdig besloot het sociale zekerheidsverdrag stop te zetten.¹³ Ook is het mogelijk dat een vreemdeling niet in staat is om de benodigde identiteitsdocumenten te verkrijgen, bijvoorbeeld omdat hij op zeer jonge leeftijd zijn land van herkomst heeft verlaten en daar niet (meer) geregistreerd staat.¹⁴

Als er geen documenten voorhanden zijn is de regievoerder in veel gevallen afhankelijk van de medewerking van de vreemdeling om zijn identiteit en land van herkomst vast te stellen. Vreemdelingen die in Nederland willen verblijven kunnen zodoende door het verschaffen van een valse naam of nationaliteit, of het simpelweg verzwijgen van de eigen identiteit, terugkeer naar hun land van herkomst onmogelijk maken.¹⁵ Om deze problematiek te ondervangen en criminele vreemdelingen aan te sporen mee te werken aan hun eigen uitzetting, komen strafrechtelijk veroordeelde vreemdelingen zonder rechtmatig verblijf sinds 2012 niet meer in aanmerking voor voorwaardelijke invrijheidstelling. In plaats daarvan is de regeling Strafonderbreking (SOB) geïntroduceerd.¹⁶ Deze regeling houdt in dat vreemdelingen de mogelijkheid tot strafonderbreking voor onbepaalde tijd hebben na het uitzitten van de helft (indien veroordeeld tot hoogstens drie jaar) of twee-derde (bij een veroordeling van meer dan drie jaar) van hun straf. Hier zijn echter de voorwaarden aan verbonden dat de veroordeling onherroepelijk is en dat de vreemdeling daadwerkelijk uit Nederland vertrekt. Indien een vreemdeling na uitzetting toch weer in Nederland wordt aangetroffen dient hij alsnog het restant van zijn straf uit te zitten.¹⁷ De SOB-maatregel lijkt naadloos binnen de bredere trends van crimmigratie en *bordered penalty* te passen.¹⁸

In deze bijdrage ga ik nader in op de SOB-maatregel door na te gaan wat deze maatregel zegt over de doelstellingen van het strafrecht en welke gevolgen dit heeft voor de straffen van vreemdelingen zonder rechtmatig verblijf. Daartoe maak ik onder andere gebruik van kwalitatieve interviews met 37 strafrechtelijk veroordeelde vreemdelingen, vijftien regievoerders van de DT&V en acht penitentiair inrichtingswerkers (PIW'ers) die ik in de periode april-september 2016 heb afgenomen in de PI Ter Apel. Hierna zal ik eerst nader ingaan op enkele theoretische aspecten omtrent vreemdelingen in de strafrechtsketen, waarbij ik in het bijzonder inga op de begrippen crimmigratie en *bordered penalty*. Vervolgens zet ik de achtergrond van de SOB-maatregel

---

12 Ellermann 2008.

13 www.nos.nl/artikel/2090346-marokko-werkt-nog-steeds-niet-mee-aan-uitzettingen.html

14 Laagland e.a. 2009.

15 Laagland e.a. 2009.

16 Schoep 2012; De Vries 2014.

17 Schoep 2012.

18 Aas 2014; Stumpf 2006.

uiteen en toon aan de hand van enkele voorbeelden hoe de maatregel op verschillende wijzen van invloed is op strafrechtelijke sancties voor vreemdelingen. Ik zal daarbij beargumenteren dat de vervlechting van strafrechtelijke handhaving en vreemdelingtoezicht er toe leidt dat het strafrecht voor vreemdelingen in Nederland een ‘uitsluitend’ strafrecht betreft, waarbij verwijdering van het Nederlandse grondgebied een belangrijke doelstelling is. Een belangrijk gevolg hiervan is dat de bereidheid of mogelijkheid om Nederland daadwerkelijk te verlaten van grote invloed is op de uiteindelijke duur van de gevangenisstraf. De bijdrage sluit af met een discussie omtrent de bevindingen in het licht van zowel de traditionele doelstellingen van het strafrecht als het gelijkheidsbeginsel.

2.2 CRIMMIGRATIE EN BORDERED PENALTY

Het strafrecht en het vreemdelingenrecht hebben in zekere zin altijd bepaalde gelijkenissen gekend. Beide systemen functioneren als poortwachter en richten zich op de vraag wie er volwaardig deel mag uitmaken van de samenleving. Het strafrecht houdt zich echter bezig met de interne veiligheid en morele grenzen van de samenleving, terwijl het vreemdelingenrecht zich richt op de externe veiligheid en territoriale grenzen.¹⁹ Bovendien kennen beide rechtsgebieden fundamenteel andere uitkomsten. Strafrechtelijke handhaving resulteert in het uiterste geval in uitsluiting middels een gevangenisstraf, met meestal als uiteindelijk doel een terugkeer in diezelfde samenleving. Uitsluiting middels het vreemdelingenrecht heeft daarentegen een meer permanent karakter, wat bereikt wordt door verwijdering van de betrokken persoon van het grondgebied.²⁰ In recente jaren zijn de beide systemen in toenemende mate met elkaar vervlecht geraakt, een proces dat door verschillende academici is aangeduid als *crimmigratie*.²¹ Dit betreft zowel de criminalisering van migratie (zoals het strafbaar stellen van illegaal verblijf en het gebruik van vreemdelingenbewaring) als het verbinden van vreemdelingrechtelijk gevolgen aan een strafrechtelijke veroordeling. In het laatste geval wordt dus gepoogd om criminaliteit te bestrijden middels een traditioneel vreemdelingrechtelijk instrument: hierbij wordt ook wel gesproken over *governance crime through migration control*.²²

David Sklansky stelt dat crimmigratie niet los kan worden gezien van de bredere tendens van wat hij ad-hoc instrumentalisme noemt.²³ Hiermee doelt hij op een manier van denken over het recht en juridische instanties waarin

---

19 Aas 2013, p. 21-39.

20 Stumpf 2006.

21 Aas 2011; Van Berlo 2015; Stumpf 2006; Van Der Woude, Van Der Leun & Nijland 2014.

22 Bosworth & Guild 2008.

23 Sklansky 2012.

formeel onderscheid tussen rechtsgebieden van ondergeschikt belang is en overheidsfunctionarissen per individueel geval kunnen kiezen welk instrument het meest effectief is om een probleem op te lossen. Deze instrumentele benadering kan voor de overheid zeer gunstig zijn, aangezien beide rechtsgebieden hun eigen 'voordelen' bieden: terwijl de bestuursrechtelijke handhaving van migratiebeleid over het algemeen met minder procedurele waarborgen en rechten is omkleed, kunnen strafrechtelijke interventies als harder en afschrikwekkender worden gezien.²⁴ Crimmigratie maakt het voor de autoriteiten mogelijk om een combinatie van beide instrumenten in te zetten om risicovolle individuen aan te pakken, of dat nu een crimineel, een vreemdeling of beide is.²⁵ Of die aanpak primair gebaseerd is op het vreemdelingenrecht of het strafrecht doet daarbij nauwelijks ter zake, zolang het beoogde doel maar wordt bereikt.²⁶ Doordat handhaving via het strafrecht met aanzienlijk meer rechtswaarborgen is omkleed dan het bestuursrecht, roept het crimmigratieproces belangrijke vragen op met betrekking tot de rechtswaarborgen van de betrokken personen.²⁷ Verschillende auteurs hebben daarnaast gewezen op het risico dat crimmigratie leidt tot een groeiende groep 'buitenstaanders'.²⁸

Een belangrijke groep waar dit voor geldt betreft strafrechtelijke veroordeelde vreemdelingen, aangezien zij zowel onder het vreemdelingentoezicht als strafrechtelijke handhaving vallen. Zoals Aas stelt, op het moment dat strafrechtelijke interventies van toepassing zijn op vreemdelingen zonder verblijfsrecht, ligt de nadruk aanzienlijker en meer openlijk op uitsluiting.²⁹ Terwijl reguliere gevangenen resocialisatiemogelijkheden krijgen en een tweede kans verdienen, geldt dit niet voor vreemdelingen die geen onderdeel (meer) zijn van de gemeenschap.³⁰ Dit onderscheid resulteert uiteindelijk in een parallel strafrechtstelsel voor vreemdelingen – Aas noemt dit *bordered penalty* – waarin het uitzetten van gedetineerden de belangrijkste doelstelling wordt.³¹ Specifieke gevangnissen voor vreemdelingen – zoals die ook in Noorwegen en het Verenigd Koninkrijk bestaan – zijn hier een typisch voorbeeld van.³² Ook de SOB-maatregel lijkt bij uitstek te passen binnen de logica van crimmigratie en *bordered penalty*.

Het prioriteren van uitzetten over resocialisatie roept echter fundamentele vragen op over de aard en legitimiteit van straffen.³³ Het uitzetten van vreemdelingen is immers geen straf, maar een administratief gevolg van een straf-

---

24 Aliverti 2012; Chacon 2012.

25 Aas 2011; Fekete & Webber 2010; Van der Woude, Dekkers & Brouwer 2015.

26 Brouwer, Van der Woude & Van der Leun 2017b; Van der Woude & Van Berlo 2015.

27 Chacon 2012; Van der Leun, Van der Woude & De Ridder 2013; Stumpf 2006.

28 Sklansky 2012; Stumpf 2006; Van der Woude, Van der Leun & Nijland 2014.

29 Aas 2014.

30 Griffiths 2015, p. 72-88.

31 Aas 2014.

32 Kaufman 2012; Pakes & Holt 2017; Ugelvik 2013, p. 183-198.

33 Kaufman 2015; Turnbull & Hasselberg 2017.

rechtelijke veroordeling. Tegelijkertijd hebben verschillende auteurs opgetekend dat uitzettingen door de meeste vreemdelingen ook als zeer punitief wordt ervaren en dat het daarom niet slechts als een administratieve afdoening kan worden gezien maar eerder als een vorm van dubbele bestraffing.³⁴ Voor vreemdelingen die direct na het uitzitten van hun gevangenisstraf het land worden uitgezet zal het veelal onduidelijk lijken waar de grens tussen bestraffing en vreemdelingtoezicht zich precies bevindt.

2.3 VAN RESOCIALISATIE NAAR VERWIJDERING, VAN VERVROEGDE INVRIJHEIDSTELLING NAAR STRAFONDERBREKING

De legitimiteit van het Nederlandse strafrechtssysteem wordt van oudsher gevormd door een verenigingstheorie, waarin beveiliging van de samenleving, vergelding en afschrikking belangrijke strafdoelen zijn, maar de tenuitvoerlegging van de straf sterk gericht is op resocialisatie.³⁵ In de afgelopen decennia lijkt er echter steeds meer nadruk te zijn op het beveiligen van de samenleving, terwijl het traditioneel belangrijke resocialisatiebeginsel aan belang heeft ingeboet.³⁶ Zo is sinds een recente wijziging van Artikel 2 lid 2 van de Penitentiaire Beginselenwet (Pbw) de mate waarin de tenuitvoerlegging van een gevangenisstraf in het teken staat van de voorbereiding op de terugkeer in de maatschappij ‘afhankelijk van het gedrag van de betrokkene’.³⁷ Bovendien wordt bij het verlenen van vrijheden nu ‘rekening gehouden met de veiligheid van de samenleving en de belangen van slachtoffers en nabestaanden’. Verschillende auteurs hebben zich kritisch uitgelaten over deze wijzigingen en beargumenteerd dat deze wijzigingen het beginselkarakter van resocialisatie uithollen.³⁸

Tegelijkertijd betekent dit niet dat straffen over de gehele linie zwaarder zijn geworden en minder gericht op resocialisatie. In navolging van Cavadino en Dignan stelt Boone dat er in Nederland eerder sprake is van ‘bifurcatie’: een systeem waarbij er sprake is van een tweedeling tussen ‘insluitende’ als ‘uitsluitende’ straffen.³⁹ Kenmerkend voor de uitsluitende straffen is dat zij ‘delictplegers afhouden van deelname aan de samenleving en die ook niet gericht zijn op een voorbereiding van de terugkeer naar die samenleving’.⁴⁰ Van Swaaningen spreekt in dit verband van maatregelen die omschreven kunnen worden als *banishment modern style*.⁴¹ Typerend voor het bifurcatie-

---

34 Banks 2009; Turnbull & Hasselberg 2017.

35 Schoep 2013.

36 Boone & Van Hattum 2014; Downes & Van Swaaningen 2007, p. 31-72; Pakes 2004.

37 Boone & Van Hattum 2014.

38 Boone & Van Hattum 2014; Meijer 2015.

39 Boone 2012; Cavadino & Dignan 2006.

40 Boone 2012.

41 Van Swaaningen 2005.

proces is dat er specifieke regimes worden opgesteld voor verschillende type daders. Sanctiebeleid lijkt daarmee in toenemende mate gericht op het identificeren van specifieke groepen daders op basis van hun potentiële risico voor de samenleving of andere kenmerken.⁴² Waar de ernst van het delict en het toekomstig gevaar van de dader echter nog als legitieme selectiecriteria kunnen worden gezien, toont Boone aan dat de scheidslijn tussen insluitende en uitsluitende straffen vaak wordt bepaald door de afwezigheid van een verblijfsvergunning. Deze vorm van bifurcatie vertoont dan ook veel gelijkenissen met Aas' *bordered penalty*.⁴³

Boone benoemt expliciet het VRIS-regime als voorbeeld van een aanmerkelijk soberder regime, waarbinnen geen ruimte is voor activiteiten die gedetineerden voorbereiden op een terugkeer in de samenleving.⁴⁴ De belangrijkste reden hiervoor is dat terugkeer in de samenleving voor deze groep gedetineerden niet aan de orde is; zij dienen immers na het uitzitten van hun straf teruggestuurd te worden naar het land van herkomst of een ander land waar zij legaal kunnen verblijven. De toenmalig staatssecretaris van Justitie beargumenteerde in het voorstel voor een specifieke VRIS-locatie dat

‘deze groep [...] zich in die mate van andere (groepen) gedetineerden [onderscheidt] dat resocialisatie gericht op terugkeer in de Nederlandse samenleving niet aan de orde is en beginselen als verlof, regionalisering en detentiefasering niet aan de orde zijn.’⁴⁵

Dit uitgangspunt is wel enigszins opmerkelijk, aangezien de Hoge Raad reeds in 1987 besliste dat resocialisatie niet enkel is voorbehouden aan gedetineerden die na hun gevangenisstraf terugkeren in de *Nederlandse* samenleving.⁴⁶

Ook de SOB-maatregel kan gezien worden als een uitkomst van deze uitsluitende logica. De vervroegde invrijheidstelling wordt traditioneel gezien als een belangrijk onderdeel van het resocialisatieproces.⁴⁷ Sinds een wetswijziging in 2008 is deze gebonden aan bepaalde voorwaarden en wordt er gesproken over voorwaardelijke invrijheidstelling.⁴⁸ Op deze wijze worden bepaalde veroordeelden dus uitgesloten van de vervroegde invrijheidstelling op basis van algemene en bijzondere voorwaarden die hier aan verbonden zijn. In het oorspronkelijke wetsvoorstel was sprake van een aanvullende voorwaarde voor vreemdelingen, namelijk dat zij zouden ‘voldoen aan een op grond van de Vreemdelingenwet 2000 bestaande verplichting Nederland

---

42 Feeley & Simon 1992.

43 Aas 2014.

44 Boone 2012.

45 RSJ, 2008, p. 6.

46 Boone & Kox 2012; Zie HR 16 januari 1987, ECLI:NL:HR:1987:AB9606.

47 Boone & Kox 2012.

48 Schuyt 2010.

te verlaten en niet in Nederland terug te keren.⁴⁹ De minister was echter van mening dat de voorwaardelijke invrijheidstelling een instrument is om gedetineerden op een gecontroleerde manier te laten terugkeren in de samenleving, waardoor het verbinden van bijzondere voorwaarden hieraan geen meerwaarde heeft voor onrechtmatig verblijvende vreemdelingen.⁵⁰

Het gevolg is dat met ingang van 1 april 2012 artikel 15 lid 3 sub c van het Wetboek van Strafrecht (Sr) voorwaardelijke invrijheidstelling niet van toepassing verklaart als 'de veroordeelde een vreemdeling is die geen rechtmatig verblijf heeft in Nederland in de zin van artikel 8 van de Vreemdelingenwet.' In plaats daarvan is voor deze groep gedetineerden de SOB-maatregel in het leven geroepen, die in afwachting van een definitieve wet is vastgelegd in artikel 40a van de Regeling tijdelijk verlaten van de inrichting (Rtvi). Dit artikel biedt de minister van Veiligheid en Justitie de mogelijkheid om de tenuitvoerlegging van een gevangenisstraf van een vreemdeling voor onbepaalde tijd te onderbreken op grond van artikel 570b van het Wetboek van Strafvordering (Sv), waarin is vastgelegd dat de minister de bevoegdheid heeft om de tenuitvoerlegging van een vrijheidsstraf te onderbreken op verzoek van de betrokkene of ambtshalve. Strafonderbreking is dan ook uitdrukkelijk geen recht, maar een gunst verleend door de minister van Veiligheid en Justitie. Doorgaans geeft een regievoerder aan dat een vreemdeling kan worden uitgezet, waarna medewerkers van DJI de beslissing van de minister voorbereiden.

Om voor SOB in aanmerking te komen dient een vreemdeling aan een aantal voorwaarden te voldoen, die zijn vastgelegd in artikel 40a lid 4 Rtvi. Ten eerste moet er sprake zijn van een onherroepelijk veroordeling; er mag dus geen hoger beroep of cassatie meer lopen. Daarnaast wordt strafonderbreking enkel verleend indien de vreemdeling Nederland daadwerkelijk verlaat. Tot slot mag een vreemdeling die via de SOB-maatregel uit Nederland vertrekt niet meer terugkeren; indien hij toch weer wordt aangetroffen in Nederland, zal hij alsnog zijn strafrestant alsnog moeten uitzitten. Deze 'verbanning' is in principe voor onbepaalde tijd. SOB wordt normaal gesproken ook maar één keer verleend: indien een uitgezette vreemdeling terugkeert naar Nederland en opgepakt wordt, komt hij niet meer in aanmerking voor SOB. Artikel 40a lid 2 Rtvi bepaalt dat een vreemdeling die een gevangenisstraf van meer dan drie jaar uitzit in aanmerking komt voor strafonderbreking na het uitzitten van tenminste twee derde van hun straf. Aan vreemdelingen die veroordeeld zijn tot een gevangenisstraf van maximaal drie jaar kan strafonderbreking worden verleend nadat minstens de helft van de straf is ondergaan. In dat

---

49 Schoep 2012.

50 Schoep 2012.

geval komen zij eerder vrij dan reguliere gedetineerden,⁵¹ hetgeen extra benadrukt dat een zo snel mogelijke uitzetting een primaire doelstelling is van de strafrechtelijke detentie voor vreemdelingen.

Strafrechtelijk gedetineerde vreemdelingen zonder rechtmatig verblijf worden doorgaans uitgesloten van activiteiten en instrumenten die gericht zijn op resocialisatie.⁵² Doordat de voorwaardelijke invrijheidstelling wordt gezien als een belangrijke stap in het resocialisatieproces, wekt het dan ook geen verbazing dat zij hier eveneens van worden uitgesloten. Wat de SOB-maatregel echter tot een noviteit maakt, is dat het strafrecht expliciet wordt ingezet om vreemdelingen te motiveren uit Nederland te vertrekken. In de Nota van Wijziging van artikel 15 Sr beargumenteerde de minister dat de maatregel 'een bijdrage kan leveren aan de bereidheid van illegale vreemdelingen om Nederland te verlaten.'⁵³ De SOB-maatregel past op deze wijze duidelijk binnen de bredere trend van crimmigratie, doordat wordt gepoogd om bepaalde vreemdelingrechtelijke doelen te bereiken middels de inzet van een *gebifurceerde* strafrechtelijke modaliteit. Daarmee vervult het strafrecht aanvullende doelen, namelijk het verwijderen van ongewenste vreemdelingen van het Nederlandse grondgebied. De volgende paragraaf gaat nader in op wat dit betekent in de praktijk, waarbij ik me primair baseer op de 37 interviews met strafrechtelijk veroordeelde vreemdelingen in de PI Ter Apel.

2.4 SOB IN DE PRAKTIJK: 'VOOR HETZELFDE GELD ZIT JE HEEL JE STRAF UIT EN WORD JE TOCH TERUGGESTUURD'

Het merendeel van de gedetineerden in Ter Apel vertrekt uit Nederland middels SOB, ofwel omdat de regievoerder de benodigde reisdocumenten heeft en dus tot uitzetting kan overgaan, ofwel omdat de vreemdelingen besluit dat terugkeert naar zijn land van herkomst de beste optie is. Lang niet alle respondenten zagen terugkeer naar het land van herkomst als problematisch. Dit gold vooral voor vreemdelingen die aan de grens waren gearresteerd (vaak voor drugs-gerelateerde feiten) of pas sinds korte tijd in Nederland verbleven, waardoor zij relatief weinig binding hadden met Nederland. Voor veel van

---

51 Artikel 15 Sr stelt dat gedetineerden met een gevangenisstraf tot een jaar komen niet in aanmerking voor vervroegde invrijheidstelling. Veroordeelden met een gevangenisstraf van minimaal één en maximaal twee jaar worden in vrijheid gesteld als zij het eerste jaar volledig hebben uitgezeten en van het overige deel een derde. Betreft het een gevangenisstraf van meer dan twee jaar dan dient twee derde van de straf te worden uitgezeten. Gedetineerden die niet aan de algemene en bijzondere voorwaarden voldoen die aan de vervroegde invrijheidstelling worden verbonden worden echter eveneens langduriger uitgesloten van de samenleving. In die zin worden ook sommige reguliere gedetineerden geconfronteerd met de uitsluitende kant van bifurcatie. Zie Schuyt 2010.

52 Boone & Kox 2012.

53 Kamerstukken II 2010-2011, 32 319, nr. 8, p. 9.

deze vreemdelingen had hun aanstaande uitzetting geen punitief karakter, maar juist iets waar ze naar uitkeken. Dit gold bijvoorbeeld voor Marco (31, Italië), die twee uur nadat hij in Nederland was aangekomen gearresteerd werd en vervolgens tot ongewenst vreemdeling werd verklaard.⁵⁴ Als burger van een lidstaat van de Europese Unie (EU) had hij het voordeel dat hij enkel een inreisverbod voor Nederland zou krijgen, in tegenstelling tot derdelanders die na hun uitzetting de toegang tot de gehele EU wordt ontzegd. Omdat hij geenszins van plan was om in de toekomst nog naar Nederland te komen en zijn familie en vrienden hoofdzakelijk in Italië woonden, keek hij er naar uit om de gevangenis en Nederland te verlaten.

‘Ik kan niet wachten tot ik terugga naar Italië. Ik heb al tegen ze gezegd dat ze me wat mij betreft direct naar Italië sturen en een inreisverbod van tien jaar geven. Ik heb geen enkele behoefte om in Nederland te blijven.’⁵⁵

Marco was niet de enige die er zo over dacht. Zo bevindt zich in de PI Ter Apel een aanzienlijke aantal gedetineerden die die bij aankomst op Schiphol gearresteerd zijn voor drugssmokkel. Velen van hen verlangden op dezelfde manier naar een zo spoedig mogelijke terugkeer naar het land herkomst, vooral als zij daar een gezin hadden waar ze zich verantwoordelijk voor voelden.

Zoals hierboven uiteengezet is een van de voorwaarden voor SOB dat de opgelegde straf onherroepelijk is. Vreemdelingen kunnen niet worden uitgezet, en dus ook niet de gevangenis verlaten, zolang er nog een strafrechtelijk proces loopt. Het gevolg van deze voorwaarde is dat er voor een vreemdeling conflicterende belangen kunnen ontstaan tussen het strafrechtelijke proces en de vreemdelingenprocedure. Een goed voorbeeld hiervan is John (57, Suriname), die een gevangenisstraf van dertig maanden uitzat nadat hij bij aankomst op Schiphol gearresteerd was voor drugssmokkel. Ten tijde van het interview verbleef hij reeds veertien maanden in hechtenis, waardoor hij de daaropvolgende maand met SOB vrij zou kunnen komen. Op dat moment liep echter het hoger beroep in zijn zaak nog, aangespannen omdat zijn advocaat van mening was dat de straf van dertig maanden te zwaar was. De uitspraak in de zaak stond gepland over enkele maanden, waardoor John in ieder geval voorlopig nog niet in aanmerking kwam voor SOB. Omdat hij geen behoefte had om in Nederland te blijven – hij had al geregeld dat hij bij terugkomst in Suriname weer terecht kon bij zijn voormalige werkgever – wilde hij vooral zo snel mogelijk de gevangenis verlaten. Daarom had hij besloten zijn hoger beroep in te trekken, zodat zijn straf onherroepelijk zou worden en hij op korte termijn naar Suriname zou kunnen terugkeren. Dit illustreert wat het effect kan zijn als vreemdelingentoezicht een centrale doelstelling van straffen wordt.

54 Om de anonimiteit van respondenten te garanderen zijn alle namen in deze bijdrage pseudoniemen.

55 Sommige uitspraken in deze bijdrage zijn noodzakelijkerwijs in het Nederlands vertaald.

Hoewel John niet ontkende schuldig te zijn, is het in andere gevallen mogelijk dat vreemdelingen besluiten om niet langer hun onschuld aan te vechten, maar in plaats daarvan pragmatisch voor vervroegde invrijheidstelling kiezen.

Terwijl sommige respondenten nadrukkelijk uitkeken naar de mogelijkheid om Nederland te verlaten, gold dit zeker niet voor iedereen. In de afgelopen jaren is de zogenoemde glijdende schaal – het instrument waarmee bepaald wordt of een immigrant zijn verblijfsvergunning verliest na het plegen van een strafbaar feit – herhaaldelijk aangescherpt.⁵⁶ Dit betekent niet alleen dat recent gearriveerde immigranten sneller hun verblijfsvergunning verliezen als gevolg van een strafrechtelijke veroordeling, maar dat het ook eenvoudiger is geworden om de verblijfsvergunning in te trekken van niet-Nederlanders die al geruime tijd in Nederland verblijven. Bij de meest recente aanscherping is voor bepaalde delicten bovendien de einddatum opgeheven: waar een niet-genaturaliseerde rechtmatig verblijvende vreemdeling voorheen na twintig jaar niet meer uitgezet kon worden, is dat nu niet langer het geval. Migranten die om wat voor reden dan ook niet het Nederlanderschap hebben verkregen verworden hierdoor *eternal guests* die te maken krijgen met ‘eindelooze voorwaardelijkheid’.⁵⁷

Meerdere respondenten verbleven al meer dan twintig jaar in Nederland; sommigen waren als kind met hun familie naar Nederland gekomen. Omdat zij vaak niet meer beschikten over identiteitspapieren van hun land van herkomst waren de regievoerders van DT&V doorgaans afhankelijk van de medewerking van zowel de vreemdelingen als het land waar de persoon naar uitgezet zou moeten worden. Respondenten zagen zichzelf daardoor geconfronteerd met een ingewikkeld dilemma, doordat zij de keuze moesten maken tussen verzet tegen, en medewerking met hun eigen uitzetting. In het eerste geval hadden zij weliswaar een kans om (illegaal) in Nederland te verblijven, maar dit bracht ook het risico van een langere gevangenisstraf met zich mee. De andere optie was om medewerking te verlenen aan de eigen terugkeer en zodoende eerder vrij te komen middels strafonderbreking. De discretionaire aard van de maatregel betekent echter dat vreemdelingen nooit helemaal zeker kunnen zijn dat zij inderdaad eerder zullen vrijkomen als zij meewerken aan hun eigen terugkeer. Dit bleek bijvoorbeeld uit de uitleg van Juan (50, Colombia) van de SOB-maatregel:

‘Dat werkt als volgt: indien je een straf van zeven jaar hebt gekregen, dan moet je hier zeven jaar blijven. Ze kunnen je een korting geven als ze willen, maar het is niet iets waar je recht op hebt. Er is niets over vastgelegd. Ze zeggen dat als dit de eerste keer is dat ze het dan kunnen geven, maar het is nooit honderd procent zeker. Alles wat hier in Nederland gebeurt lijkt in de schaduw te gebeuren.’

---

56 Stronks 2013.

57 Kanstroom 2000; Stronks 2013.

Strafrechtelijk gedetineerde vreemdelingen hebben dus te maken met een grote mate van onzekerheid als gevolg van hun al dan niet op handen zijnde uitzetting. Vreemdelingen weten doorgaans dat uitzettingen lang niet altijd haalbaar zijn en dat zij dus een kans hebben om in Nederland te blijven – zeker als bekend is dat hun land van herkomst weigert onderdanen tegen hun zin terug te nemen. Aan de andere is er altijd de mogelijkheid dat een regievoerder wel een *laissez-passer* weet te verkrijgen en uitzetting weet te realiseren. Terwijl aan het frustreren van de eigen uitzetting voorheen weinig risico verbonden was – in het slechtste geval zou het immers slechts tot uitzetting leiden – zorgt de SOB-maatregel ervoor dat het tegenwerken van terugkeer gevolgen heeft in het strafrechtelijke domein. Vreemdelingen die hun eigen uitzetting succesvol weten te frustreren zitten immers een langere gevangenisstraf uit, terwijl zij tegelijkertijd nooit helemaal zeker kunnen zijn dat ze uiteindelijk niet toch worden uitgezet.

Milos (29, Bosnië-Herzegovina) was één van de respondenten die ten tijde van het interview twijfelde of hij zou meewerken met de DT&V. Op zijn zesde ontvluchtte hij met zijn grootouders de Balkanoorlog en kreeg asiel verleend in Nederland. Omdat hij in zijn eigen woorden ‘nooit lang genoeg schoon’ was geweest, kwam hij nooit in aanmerking voor het Nederlanderschap. Hij had na zijn laatste veroordeling zijn permanente verblijfsvergunning verloren en diende zodoende uitgezet te worden naar Bosnië. Daartoe moest hij echter wel documenten uit zijn land van herkomst overleggen om in aanmerking te komen voor een *laissez-passer*. Hoewel hij in Nederland wilde verblijven, had hij familie in Bosnië om hem op te vangen als hij inderdaad uitgezet zou worden. Omdat hij het gevoel had dat hij toch wel uitgezet zouden worden, leek hij ten tijde van het interviewen uit pragmatisme er voor te gaan kiezen om mee te werken aan de identificatieprocedure. Zijn beslissing om mee te werken was dus gebaseerd op de gepercipieerde effectiviteit van de DT&V:

‘Want aan de andere kant zit ik toch te denken van: m’n verblijfsvergunning is ingetrokken, mijn hoger beroep is afgewezen, dus daar valt weinig aan te doen. En ik geef weinig hoop dat ik, ook al zit ik heel mijn straf uit, dat ze me toch hier vrijlaten. Ze gaan niet iemand zonder papieren op straat zetten denk ik. Dus voor hetzelfde geld zit je heel je straf uit en word je toch teruggestuurd.’

Sommige respondenten gaven openlijk toe niet mee te werken aan pogingen om hun identificatie vast te stellen, om zodoende te voorkomen dat zij zouden worden uitgezet. Er waren echter ook respondenten die beweerden dat zij buiten hun schuld om niet konden terugkeren naar hun land van herkomst, omdat zij bijvoorbeeld niet in staat waren om de benodigde documenten te bemachtigen. Anderen, zoals Karim (45, Marokko), stuitten op tegenwerking van de autoriteiten van hun land van herkomst. Karim kwam in 1985 als veertienjarige met zijn familie naar Nederland. Aanvankelijk werkte hij verschillende laaggeschoolde baantjes, maar na verloop van tijd begon hij zich met de drugshandel bezig te houden, wat resulteerde in verschillende gevange-

nisstraffen. Hij was getrouwd en had een zoon van achttien jaar met de Nederlandse nationaliteit. Omdat hij geen geldige Marokkaanse identiteitspapieren meer bezat, was het voor zijn regievoerder zaak een laissez-passer te verkrijgen. Tijdens de presentatie op het Marokkaanse consulaat had de consul echter duidelijk gemaakt dat hij niet stond te springen om Karim terug te laten keren naar Marokko:

‘Ik kom daar en die man [de Marokkaanse consul, JB] zegt: ‘die man leeft hier langer dan dertig jaar, die heeft een Nederlandse vrouw, een Nederlands kind, wat moet hij daar doen in Marokko? Want hij heeft niemand daar. Zijn gezin is hier, zijn hele familie is hier, wat moet hij daar doen?’ (...) Hij zegt: ‘luister, ik kan je wel terug gaan sturen, maar je hebt geen geld, je hebt geen huis, je hebt geen familie om je te ondersteunen. Dus wat ga je doen? Activiteiten in, criminele activiteiten in.’ (...) Dus, ik weet niet, je zitten tussen twee muren: je bent daar niet welkom, je bent hier niet welkom.’

Hoewel er geen twijfel bestond over Karim's land van herkomst, was de regievoerder niet in staat om de benodigde reisdocumenten te verkrijgen. Als gevolg daarvan was terugkeer naar Marokko niet mogelijk en moest hij zijn volledige straf uitzitten. Hij is daarin zeker niet uniek: uit cijfers van DT&V blijkt dat ongeveer 25 procent van de strafrechtelijke gedetineerde vreemdelingen uiteindelijk niet wordt uitgezet en dus terugkeert in de Nederlandse samenleving.⁵⁸

Onderzoek in het Verenigd Koninkrijk laat zien dat strafrechtelijk veroordeelde vreemdelingen het gevoel hebben dat zij gestraft worden voor het feit dat zij in het Verenigd Koninkrijk willen blijven, ondanks dat dit geen formeel beleid is. Dit komt onder andere voort uit de omstandigheid dat zij vaak enkel voor overplaatsing naar een open regime in aanmerking komen als zij bereid zijn mee te werken aan hun uitzetting.⁵⁹ Onder gedetineerden in Ter Apel heerste eenzelfde gevoel, doordat zij een langere gevangenisstraf dienen uit te zitten als zij niet willen of kunnen worden uitgezet.

Het voorbeeld van Karim toont aan dat door de SOB-maatregel het niet vertrekken uit Nederland verstrekken gevolgen kan hebben voor de lengte van de gevangenisstraf, waarbij het de vraag is in hoeverre vreemdelingen hier altijd zelf verantwoordelijk voor zijn. Het officiële standpunt van de Nederlandse overheid is dat elke vreemdeling in staat is terug te keren naar zijn land van herkomst als hij dat echt wil. Ook regievoerders benadrukten dat zelfs de minst welwillende staten hun onderdanen terugnemen als de vreemdeling aangeeft graag terug willen. Niettemin komt uit de interviews, de literatuur en de praktijk naar voren dat het voor sommige vreemdelingen om uiteenlopende redenen niet mogelijk is om terug te keren naar hun land

---

58 Kamerstukken II 2015-2016, 34128, 8, p. 9.

59 Turnbull & Hasselberg 2017.

van herkomst.⁶⁰ De vraag is bovendien hoe ver vreemdelingen dienen te gaan in het faciliteren van hun eigen terugkeer: is het redelijk om van mensen die meer dan twintig jaar legaal in Nederland hebben verbleven te vragen om actief aan hun eigen uitzetting mee te werken?

2.5 CONCLUSIE EN DISCUSSIE

In deze bijdrage ben ik nader ingegaan op de relatief nieuwe SOB-maatregel voor strafrechtelijk veroordeelde vreemdelingen. Ik heb daarbij beargumenteerd dat deze maatregel past binnen de bifurcatie van het Nederlandse strafrechtstelsel, waarbij er onderscheid gemaakt wordt tussen insluitende en uitsluitende straffen. Doordat strafrechtelijk veroordeelde vreemdelingen niet terug dienen te keren in de Nederlandse samenleving komen zij ook niet in aanmerking voor resocialisatiemogelijkheden. In plaats daarvan wordt verwijdering uit Nederland een belangrijk doel van het strafrecht. Dit komt overeen met trends elders in Europa, door Aas *bordered penalty* genoemd.⁶¹ Doordat de SOB-maatregel bovendien expliciet een strafrechtelijke modaliteit op een zeer instrumentele manier inzet om een vreemdelingrechtelijk doel te bereiken, is het een typisch voorbeeld van het bredere proces van crimmigratie.

Door het discretionaire karakter van SOB brengt de maatregel veel onzekerheid met zich mee voor strafrechtelijk veroordeelde vreemdelingen. Bovendien zorgt de maatregel ervoor dat uitkomsten in het vreemdelingrechtelijke proces van invloed zijn op de uitvoering van strafrechtelijke sancties. Ten eerste blijkt dat sommige vreemdelingen uit pragmatische overwegingen besluiten om het hoger beroep in hun strafzaak in te trekken om eerder vrij te komen. Daarnaast dienen vreemdelingen die Nederland niet kunnen of willen verlaten als gevolg van de SOB-maatregel hun gehele straf uit te zitten. Vooral voor gedetineerden die al zeer lang in Nederland verblijven levert dit vaak complexe situaties op. Hoewel de Nederlandse overheid zich op de positie stelt dat elke vreemdeling in staat is terug te keren naar zijn land van herkomst, lijkt de praktijk in dat opzicht weerbarstiger.

Dit roept de vraag op in hoeverre de SOB-maatregel niet op gespannen voet staat met het gelijkheidsbeginsel. Vreemdelingen behoren in beginsel dezelfde rechten te hebben als reguliere gedetineerden, ook als zij geen rechtmatig verblijf in Nederland hebben. Zo bepaalde het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) in de zaak *Rangelov t. Duitsland* dat het anders behandelen van een vreemdeling op grond van zijn vreemdelingrechtelijke status in strijd is met Artikel 14 (verbod op discriminatie) in combinatie met Artikel 5(1) (recht op vrijheid en veiligheid) van het EVRM.⁶² In de desbetreffende zaak werd

60 Broeders & Engbersen 2004; Laagland e.a. 2009; Noll 1999; Paoletti 2010.

61 Aas 2014.

62 EHRM 22 maart 2012, 5123/07 (Rangelov/Duitsland).

een Bulgaarse gedetineerde in Duitsland deelname aan een resocialisatieprogramma geweigerd, waardoor hij geen mogelijkheid had om eerder vrij te komen en tot zijn uitzetting naar Bulgarije in de gevangenis verbleef. Onder verwijzing naar die zaak overwoog het gerechtshof Arnhem-Leeuwarden reeds dat het weigeren van een resocialisatieproces, inclusief verlofmogelijkheden, aan een uitbehandelde terbeschikkinggestelde vreemdeling niet toegestaan was nu uitzetting naar het land van herkomst zeer onwaarschijnlijk was.⁶³ Deze uitspraken doen vermoeden dat het ontnemen van de mogelijkheid tot vervroegde invrijheidstelling van strafrechtelijk gedetineerde vreemdelingen die Nederland niet kunnen verlaten, eveneens op gespannen voet staat met het verbod op discriminatie.

LITERATUURLIJST

Aas 2011

K.F. Aas, 'Crimmigrant' bodies and bona fide travelers: surveillance, citizenship and global governance', *Theoretical Criminology* 2011/15, afl. 3, p. 331-346.

Aas 2013

K.F. Aas, 'The ordered and the bordered society: migration control, citizenship, and the northern penal state', in: K.F. Aas & M. Bosworth (red.), *The borders of punishment: migration, citizenship, and social exclusion*, Oxford: Oxford University Press 2013, p. 21-39.

Aas 2014

K.F. Aas, 'Bordered penalty: precarious membership and abnormal justice', *Punishment & Society* 2014/16, afl. 5, p. 520-541.

Aliverti 2012

A. Aliverti 'Making people criminal: the role of the criminal law in immigration enforcement', *Theoretical Criminology* 2012/16, afl. 4, p. 417-434.

Banks 2009

A.M. Banks 'Proportional deportation', *The Wayne Law Review* 2009/55, p. 1651-1682.

Van Berlo 2015

P. van Berlo, 'Australia's Operation Sovereign Borders: Discourse, Power and Policy from a Crimmigration Perspective', *Refugee Survey Quarterly* 2015/34, afl. 4, p. 75-104.

Boone & Van Hattum 2014

M. Boone & W. Van Hattum 'promoveren en degraderen' van gedetineerden', *Nederlands Juristenblad* 2014/31, p. 2179-2184.

Boone & Kox 2012

M. Boone & M. Kox 'What works for irregular migrants in the Netherlands?', *European Journal of Probation* 2012/4, afl. 3, p. 54-68.

Boone 2012

M. Boone, *Eigen boeven eerst*, Den Haag: Eleven International Publishing, 2012.

---

63 Hof Arnhem-Leeuwarden 30 oktober 2014, ECLI:NL:GHARL:2014:8328.

Bosworth & Guild 2008

M. Bosworth & M. Guild 'Governing through migration control: security and citizenship in Britain', *British Journal of Criminology* 2008/48, afl.6, p. 703-719.

Broeders & Engbersen 2004

D. Broeders & G. Engbersen 'The fight against illegal migration. identification policies and immigrants' counterstrategies', *American Behavioral Scientist* 2004/50, afl. 12, p. 1592-1609.

Brouwer, Van der Woude & Van der Leun 2017a

J. Brouwer, M.A.H. van der Woude & J.P. van der Leun, 'Framing migration and the process of crimmigration: a systematic analysis of the media representation of unauthorised immigrants in the Netherlands', *European Journal of Criminology* 2017/14, afl. 1, p. 100-119.

Brouwer, Van der Woude & Van der Leun 2017b

J. Brouwer, M.A.H. Van Der Woude & J.P. Van Der Leun '(Cr)immigrant framing in border areas: decision making processes of dutch border police officers', *Policing and Society* 2017, p. 1-16.

Cavadino & Dignan 2006

M. Cavadino & J. Dignan, *Penal systems. A comparative approach*, London: Sage 2006.

Chacon 2012

J.M. Chacon 'Overcriminalizing immigration', *The Journal of Criminal Law & Criminology* 2012/102, afl. 3, p. 613-653.

Downes & Van Swaaningen 2007

D. Downes & R. van Swaaningen 'The road to dystopia: changes in the penal climate in the Netherlands', *Crime and Justice* 2007/35, afl. 1, p. 31-72.

Ellermann 2008

A. Ellermann 'The limits of unilateral migration control: deportation and inter-state cooperation', *Government and Opposition* 2008/43, afl. 2, p. 168-189.

Feeley & Simon 1992

M. Feeley & J. Simon 'The new penology: notes of the emerging strategy for corrections and its implications', *Criminology* 1992/30 afl. 4, p. 449-474.

Fekete & Webber 2010

L. Fekete & F. Webber 'Foreign nationals, enemy penology and the criminal justice system', *Race & Class* 2010/51, afl. 4, p. 1-25.

Griffiths 2015

M. Griffiths, 'The convergence of the criminal and the foreigner in the production of citizenship', in: B. Anderson & V. Hughes (red.), *Citizenship and its others*, London: Palgrave Macmillan 2015, p. 72-88.

Kanstroom 2000

D. Kanstroom 'Deportation, social control, and punishment: some thoughts about why hard laws make bad cases', *Harvard Law Review* 2000/114, afl. 8, p. 1889-1935.

Kaufman 2012

E. Kaufman 'Finding foreigners: race and the politics of memory in British prisons', *Population, space and place* 2012/18, p. 701-714.

Kaufman 2015

E. Kaufman, *Punish and Expel. Border Control, Nationalism, and the New Purpose of the Prison*, Oxford: Oxford University Press 2015.

Laagland e.a. 2009

D.C. Laagland e.a., 'Het strafrecht als vicious sluitstuk van het beleid ten aanzien van criminele vreemdelingen. het sluimeren- de probleem van de niet-uitzetbare ongewenst verklaarde vreemdeling', *Delikt en Delinkwent* 2009/52, p. 697-724.

Van der Leun, Van der Woude & De Ridder 2013

J.P. Van der Leun, M.A.H. Van der Woude & S. De Ridder, 'Crimmigration in de Lage Landen: Smeltende Grenzen?', *Strafblad* 2013/11, afl. 3, p. 221-228.

Meijer 2015

S. Meijer 'De opmars en evolutie van het resocialisatiebegrip. de betekenis en ontwikkeling van het resocialisatiebegrip in Europese en Nederlandse rechtspraak', *Delikt en Delinkwent* 2015/65, p. 1-18.

Noll 1999

G. Noll 'Rejected asylum seekers: the problem of return.', *International Migration* 1999/37, afl. 1, p. 267-288.

Pakes 2004

F. Pakes 'The politics of discontent: the emergence of a new criminal justice discourse in the Netherlands', *The Howard Journal of Criminal Justice* 2004/43, afl. 3, p. 284-298.

Pakes & Holt 2017

F. Pakes & K. Holt, 'Crimmigration and the prison: comparing trends in prison policy and practice in England & Wales and Norway', *European Journal of Criminology* 2017/14, afl. 1, p. 63-77.

Paoletti 2010

E. Paoletti, 'Deportation, non-deportability and ideas of membership', *Refugee Studies Centre Working Paper* 65, 2010 (online publiek).

Schoep 2012

G.K. Schoep 'Strafonderbreking bij illegale vreemdelingen', *Delikt en Delinkwent* 2012/42, p. 1-16.

Schoep 2013

G.K. Schoep 'Strafrechtelijk gedetineerde vreemdelingen', *Strafblad* 2013/11, p. 239-247.

Schuyt 2010

P. Schuyt 'De voorwaardelijke invrijheidstelling en de calculerende rechter', *Proces* 2010/89, afl. 2, p. 105-111.

RSJ 2008

Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming, *Het samen plaatsen van strafrechtelijk gedetineerde vreemdelingen die geen rechtmatig verblijf in Nederland hebben*, Advies d.d. 8 oktober 2008.

Sklansky 2012

D.A. Sklansky 'Crime, immigration, and ad hoc instrumentalism', *New Criminal Law Review* 2012/15, afl.2, p. 157-223.

Stronks 2013

M. Stronks 'Een bijna ongebreidelde beteugeling van de tijd. een analyse van aanscherpingen van de glijdende schaal', *Nederlands Juristenblad* 2013/34, p. 2306-2314.

Stumpf 2006

J.P. Stumpf 'The crimmigration crisis: immigrants, crime, and sovereign power', *American University Law Review* 2006/56, afl. 2, p. 367-420.

Van Swaaningen 2005

R. Van Swaaningen 'Public safety and the management of fear', *Theoretical Criminology* 2005/9, afl. 3, p. 289-305.

Turnbull & Hasselberg 2017

S. Turnbull & I. Hasselberg 'From prison to detention: the carceral trajectories of foreign-national prisoners in the united kingdom', *Punishment & Society* 2017/19, afl. 1, p. 135-154.

Ugelvik 2013

T. Ugelvik, 'Seeing like a welfare state: immigration control, statecraft, and a prison with double vision', in: K.F. Aas & M. Bosworth (red.), *The Borders of Punishment: Citizenship, Crime Control, and Social Exclusion*, Oxford: Oxford University Press 2013.

De Vries 2014

H. De Vries, 'Uitzetting van criminele illegalen: procedures en ontwikkelingen', *Tijdschrift voor Politie* 2014/76, afl. 3, p. 6-9.

Van der Woude & Van Berlo 2015

M.A.H. Van der Woude & P. van Berlo, 'Crimmigration at the Internal Borders of Europe? Examining the Schengen Governance Package', *Utrecht Law Review* 2015/11, afl. 1, p. 61-79.

Van der Woude, Dekkers & Brouwer 2015

M.A.H. Van Der Woude, T.J.M. Dekkers & J. Brouwer, 'Over crimmigratie en discretionair beslissen binnen het mobiel toezicht veiligheid ... of vreemdelingen ... of veiligheid?', *Tijdschrift voor Veiligheid* 2015/14, afl. 2, p. 19-35.

Van der Woude, Van der Leun & Nijland 2014

M.A.H. Van Der Woude, J.P. Van Der Leun & J.A. Nijland, 'Crimmigration in the netherlands', *Law & Social Inquiry* 2014/39, afl. 3, p. 560-579.